

KANUNLA İHTİLAF DÜŞEN ÇOCUKLAR İLE KORUNMAYA MUHTAÇ ÇOCUKLAR BAKIMINDAN GÖREV VE YETKİ KURALLARI

Hakim Yusuf Solmaz BALO

GİRİŞ

Günümüzde; biyolojik ve psiko-fizyolojik bilimlerin kaydettikleri gelişme, suçların nedenlerinin bilimsel açıdan araştırılması sonucunu doğurmuş; yaş küçüklüğünün, akıl hastalığının, sağır-dilsizliğin; ceza hukukunda bu durumda bulunmayan kişilere göre aynı statüye tabi tutulmaması gerektiği kabul edilmektedir. Belli bir yaşın altında bulunanlarla ilgili olmak üzere; ceza hukuku karşısında suçtan sorumlu tutma, cezalandırma ve cezanın infazı ile yargılama kuralları ve makamları yönlerinden özel kural ve kurumlarda zorunluluk bulunduğu kabul edilmektedir.¹

Gelişmeler, bir taraftan suçlu çocuğu ceza hukukunun dışına çıkarmayı, diğer taraftan hareketin cezalandırılmasından ziyade "sui generis"² bir suçlu olarak kabul edilmesi ve bu çocukların çevresinden uzaklaştırılmaları suretiyle ahlaki ve dini eğitime tabi tutarak topluma kazandırılması sonucunu doğurmuştur.³

Bu sonuçlardan biri de bu amacın yerine getirilmesini sağlayacak özel yargılama kuralları ve donanımına sahip çocuk mahkemelerinin kurulması ve çocuklar bakımından özel yargılama kurallarının düzenlenmesi olmuştur. Günümüzde, çocuk yargılama sisteminin, sosyal adaletin bir parçası olduğu ve çocuk suçluluğunun kontrol altına alınmasında ilk güç kaynağı olduğu kabul edilmektedir.⁴

¹ Balo, Yusuf Solmaz, *Teori ve Uygulamada Çocuk Ceza Hukuku*, s. 40.

² Artuk, "Küçüklerin Ceza Sorumluluğu ve Suçlu Çocukların Yargılanmasında Hâkim Olan İlkeler", *Ankara Barosu, Hukuk Kurultayı*, 2000, s. 215.

³ Artuk, "Küçüklerin Ceza Sorumluluğu...", s. 220 vd.

⁴ Yokuş, Sevik, Handan, "Ceza Sorumluluğu ve Çocuk Yargılama Sistemi", *Ankara Barosu, Hukuk Kurultayı*, 2000, s. 240.

Çocuğun; yetişkinlerden farklı olan, ancak özel yargılama kurallarıyla donatılmamış mahkemelerde yargılanması yeterlidir? Kanunla ihtilaf halinde bulunan çocuklar için önemli olan, yargılamanın genel ceza mahkemelerinden farklı mahkemelerde yürütülmesinden ziyade, çocuk adaleti sisteminin, çocuğun yüksek yararı gözetilerek donatılmış olmasıdır. “Çocuk yargılama sistemi, tüm çocuklar için ayrıntılı bir sosyal adalet çerçevesi içinde, her ülkenin ulusal kalkınma sürecinin bütünleyici bir parçası olarak görülmelidir; böylece, aynı zamanda, gençliğin ve toplumda barış düzeninin sürdürülebilmesine katkıda bulunulur.” (Bejing Kuralları, mad. 1, 4).

1979 tarihli olan ve 1 Haziran 1982 tarihinde yürürlüğe giren 2253 sayılı ÇMK’de, bugüne kadar 7 kez değişiklik yapılmıştır. Yapılan bu değişikliklerin belli dönemlerde toplandığı görülmektedir. 1980-1981, 1987-1988 yılları ve 2003 yılı. ÇMK’de 2003 yılı içerisinde 3 kez değişiklik yapılmıştır.

Bu değişiklikler, çocuk hukukunda yapılan çalışmaların, gösterilen gayretlerin ve oluşturulan kamuoyunun olumlu bir sonucu olarak değerlendirilmelidir.

30.7.2003 tarihli ve 4963 sayılı Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun’la, ÇMK’nin 6. maddesinde yapılan değişiklikle çocuk mahkemelerinin yargılama yetkisi suç tarihinde on beş yaşını bitirmiş olup on sekiz yaşını doldurmamış bulunan çocukları da kapsayacak şekilde genişletilmiş, çocukların devlet güvenlik mahkemelerinde yargılanmasına imkan veren ÇMK’nin 6. maddesinin son fıkrası yürürlükten kaldırılmıştır.

Yine, 9.1.2003 tarihli ve 4878 sayılı Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usulleri Kanunu’nun 6. maddesinde, aile mahkemelerinin görev alanına giren konularda, bedensel ve zihinsel gelişmesi tehlikede bulunan veya manen terk edilmiş halde kalan küçüğü, ana ve babadan alarak bir aile yanına veya resmi ya da özel sağlık kurumuna veya eğitimi güç çocuklara mahsus kuruma yerleştirilmesine karar verebileceği hüküm altına alınmıştır.

Bu yazıda, öncelikle ceza yargılaması hukuku bakımından görev ve yetki kavramları üzerinde genel olarak durulacak, sonra yine konuyla ilgili olarak kanunla ihtilafa düşen çocukların yargılanmasına hâkim olan ilkeler ile görev ve yetki kurallarının kanunla ihtilafa düşen çocuklar bakımından uygulaması ve olması gerekenleri üzerinde durulacaktır.

Ayrıca, korunmaya muhtaç çocuklar konusunda ÇMK’nin 14., SHÇEK Kanunu’nun 22. ve AMK’nin 5. maddeleri kapsamında ortaya çıkabilecek görev ve yetki sorunları üzerinde durulacaktır.

I. GÖREV

A. Genel Olarak

1. Kavram

Yasada kullanılan terim olarak görev, birinci derece yargılamanın yalnızca son soruşturma aşamasında hüküm ifade eden bir kavramdır; son soruşturmayı yapan hâkimler arasında, yargılanması istenen fiillerin hangi kanun maddelerini ihlal ettiklerinin göz önünde tutulması sonucu yapılan bir sınıflandırmadır. Kanunun şu maddesine şu hâkim, bir başka maddesine bir baş hâkim baksın ve bu maddelere aykırı düştüğü iddia edilen fiiller konusunda yetkili hâkim karar versin demektir.⁵

Diğer bir ifadeyle, asıl ceza davasının konusu olan olayın hukuki nitelendirmesini teşkil eden suç çeşidinin ve dolayısı ile cezanın ağırlık derecesine göre, yargılama yetkisinin ilk mahkemeler-olay-vakıa mahkemeleri arasında bölüşülmesi sonucunda her mahkemeye düşen yargılama yetkisi payı,⁶ görev, hâkim yetkilerinin, işi ilk defa ele alan ve çözen hâkimler bakımından paylaşılmasıdır.⁷

Öğretide görev teriminin yanında; madde itibariyle yetki,⁸ görev,⁹ vazife¹⁰ ve görevsel yetki¹¹ terimlerinin kullanıldığı görülmektedir.

Kanunla önceden kurulmuş, her bakımdan yetkili mahkemenin hâkimine, olağan (tabii, kanui) hâkim denilmektedir.

1982 Anayasası, “Hiç kimse kanunen tabi olduğu mahkemeden başka merci önüne çıkarılamaz. Bir kimseyi kanunen tabi olduğu mahkemeden başka bir merci önüne çıkarma sonucunu doğuran yargı yetkisine sahip olağanüstü merciler kurulamaz.” (mad. 37 AY) demek suretiyle olağan hâkim ilkesini dile getirmiştir.

Bir olaydan sonra, sırf o olay için kurulmuş veya olaya göre sonradan yetkili kılınmış mahkemenin hâkimine de olağanüstü hâkim denmektedir.

⁵ Yurtcan, Erdener, *Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu Şerhi ve İlgili Mevzuat*, Kazancı Hukuk Yay., C. 1, s. 163.

⁶ Kunter, Nurullah-Yenisey, Feridun, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, Birinci Kitap, s. 305.

⁷ Öztürk, Bahri, “*Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku*”, Gözden geçirilmiş ve genişletilmiş 3. bas., Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Döner Sermaye İşletmesi Yay., No: 46, s. 142.

⁸ Kunter, Nurullah, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, No. 187.b.

⁹ Kantar, B., *Ceza Muhakemeleri Usulü*, s. 1; Kuru, *Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu Şerhi*, s. 251.

¹⁰ Postacıoğlu, İlhan, *Medeni Usul Hukuku Dersleri*, s. 40.

¹¹ Kunter-Yenisey, s. 305; Yurtcan, Erdener, *Ceza Yargılaması Hukuku*, s. 65.

ki, 1982 Anayasası'nda bu tür hâkimi yasaklanmıştır. (mad. 37/2 AY) Bu, büyük bir güvencedir.¹²

Bütün hâkimlerin yaptığı iş, nitelik itibarıyla aynıdır. Yapılan iş yargılamadır. Ancak, pratik ihtiyaçlar her hâkimin her işi yapmamasını, bir işbölümüne gidilmesini gerekli kılmıştır. Kanunlarda görev kurallarına yer verilmesinin altında yatan pratik gerekçe de budur.

Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nun 1. maddesinde "*mahkemelerin vazifelerinin kanunla gösterileceği*" açıklanmış, buna uygun olarak da sulh, asliye ve ağır ceza mahkemelerinin hangi tür ve ağırlıktaki işlere bakacağı kanunlarda gösterilmiştir.

Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nun 7. maddesinde, "*Davaya bakan mahkeme, muhakemenin her hal ve derecesinde davayı görmek görevi olup olmadığına karar verebilir.*" hükmü, 263. maddede, "*Duruşmalarda sanığa yüklenen suçun, davayı gören mahkemenin görevini aştığı veya dışında kaldığı anlaşılırsa bir kararla işi görevli mahkemeye gönderir; bu karar aleyhine Cumhuriyet Savcısı acele itiraz yoluna başvurabilir.*" hükmüne yer verilmiştir.

Mahkemenin görevsiz olduğunu taraflar da muhakemenin her hal ve derecesinde ileri sürebilirler.¹³ Bu konuda zaman kaydı kanunda konulmamıştır. Yargılamanın her aşamasında karar verilebilir. Bu istem davaya bakan mahkemeye yapılır ve karar bu mahkeme tarafından verilir. Mahkemelerin görevleri konusunda taraflar arasında oluşturulan sözleşme hükümleri geçerli değildir.¹⁴

Görevli olmayan hâkimin yaptığı işlemler, kural olarak batıldır. Çünkü görevsiz mahkemece yapılan tüm işlemler geçersiz sayılmayacaktır. Toplanan deliller, görevli mahkemece değerlendirilecektir. Gerekli görüldüğü takdirde işlemler yenilenecek veya görevsiz mahkeme tarafından yapılan işlemlerin okunmasıyla yetinilecektir.¹⁵ Bu istem davaya bakan mahkemeye yapılır ve karar bu mahkeme tarafından verilir. Görevli olmayan hâkimin yaptığı işlemler, kural olarak batıldır.¹⁶ Böylece, bu bölüşme, kamu düzenine ilişkin bir görev bölüşümüdür.¹⁷

¹² Öztürk, *age*, s. 143.

¹³ Yurtcan, s. 67.

¹⁴ Bakıcı, Sedat, *Olaydan Kesin Hükme Kadar Ceza Yargılaması ve Ceza Kanunu Genel Hükümler*, s. 615.

¹⁵ Geniş bilgi için bkz. Ceza Genel Kurulunun 17.5.1993 tarihli ve 128/156 sayılı kararı; Bakıcı, s. 675 vd.

¹⁶ Öztürk, *age*, s. 145.

¹⁷ Yurtcan, *age*, s. 163.

2. Görevi Belirleme Ölçütleri

a. Niteliksel Ölçüt

Kanunda cürüm ve kabahat ayırımı yapıлып, cürümlere bir mahkemede, kabahatlere ise bir başka mahkemede bakılması öngörülmüşse, suçların cürüm ya da kabahat olarak ayrılmasına bakıldığı için, yani eylemlerin/suçların nitelikleri esas alındığı için, niteliksel ölçütün kullanıldığı kabul edilmektedir. Öte yandan, suçların cinslerine göre ayırım yapıldığında da (mala karşı işlenen suçlar, kişiye karşı işlenen suçlar ya da devlete karşı işlenen suçlar gibi) yine niteliksel kriter kullanılmış olmaktadır.

Bu ayırmada önemli olan nokta, suçun niteliğinin temel alınması suretiyle görev kurallarının tespit edilesidir.¹⁸

b. Niceliksel Ölçüt

Niteliksel ölçütün tersinden hareket eden bir kriterdir. Ceza yargılaması alanında nicelik esas alındığında, suçların ceza türlerinin ve ceza miktarlarının temel sayılması söz konusu olur. Bir kanunda belli ceza miktarını gerektiren suçlar için bir mahkeme, bu ceza miktarının üzerinde bulunan cezayı gerektiren suçlar için ise bir başka mahkemenin yetkili kılınmış olması durumunda tercih edilmiş olan görev ölçütü niceliksel ölçüttür. Burada da temel, niceliktir; cezanın bir sınırın altında ya da üstünde olmasıdır.¹⁹

c. Karma Ölçüt

Görev kurallarının düzenlenmesinde yukarıda belirtilen niteliksel ölçüt ile niceliksel ölçütten yararlanmak suretiyle görev kurallarının karma olarak belirlenmesi de mümkündür.

d. Hukukta Durum

Bizde de karma ölçüt kabul edilmiştir. Genel mahkemelerin Sulh, Asliye ve Ağır Ceza Mahkemeleri olarak ayrıldığı göz önünde tutulursa, bunlardan Sulh Mahkemelerine kabahatlerin verilmesi ve bazı cürümlerin bu mahkemenin yetki alanı içinde sayılması ile niteliksel ölçüt kabul edilmiş olmaktadır.

Ağır Ceza Mahkemeleri bakımından ise, CMUK'un 421. maddesinde, cezaların esas alınması suretiyle niceliksel ölçütün benimsendiği görül-

¹⁸ Yurtcan, *age*, s. 164.

¹⁹ Yurtcan, *age*, s. 164.

mektedir. Asliye Mahkemelerinde de yine niteliksel ölçütün esas alındığı görülmektedir.

Halen Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulu gündeminde bulunan ve yürürlük maddesine kadar kabul edilen, Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri ile Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yetkileri Hakkında Kanun Tasarısı'nın 54. maddesiyle 8/4/1340 tarihli ve 469 sayılı Mehakim-i Şer'iyenin İlgasına ve Mehakimin Teşkilatına Ait Ahkâmı Muaddil Kanun, 11 Nisan 1329 tarihli Sulh Hâkimleri Hakkında Kanunu Muakkat, 26/4/1926 tarihli ve 825 sayılı Ceza Kanunu'nun mevkii meriyete vaz'ına müteallik Kanun'un 25., 26., 27., 28. ve 29. maddeleri ile 27/6/1984 tarihli ve 3030 sayılı Büyükşehir Belediyelerinin Yönetimi Hakkında Kanun Hükmünde Kararname'nin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun'un 5. maddesinin son fıkrası yürürlükten kaldırılmaktadır. Yapılmakta olan bu değişikliklerle, hukuk ve ceza genel mahkemelerimiz bakımından görev kurallarına ilişkin temel yaklaşım korunmaktadır.

Sulh Ceza Mahkemesi

Türk Ceza Kanunu'nu yürürlüğe koyan ve kısaca "*Yürürlük Yasası*" olarak adlandırılan²⁰ Ceza Kanunu'nun Mevkii Mer'iyete Vaz'ına Müteallik Kanun'un 29. maddesi ile özel kanunlarda ve 3005 sayılı Meşhut Suçların Muhakeme Usulü Kanunu'nda da bu konuda yetki kuralları vardır.

Ağır Ceza Mahkemesi

CMUK'un 421. maddesinde ağır ceza mahkemesinin görevleri belirtilmiştir. Buna göre, ölüm, ağır hapis ve on yıldan çok hapis cezasını gerektiren cürümlere ait davalara ağır ceza mahkemelerinde bakılır. Ağır hapis cezasını gerektiren cürümler bakımından bu mahkemenin görevinin mutlak olduğu gözden uzak tutulmamalıdır.²¹

Asliye Ceza Mahkemesi

Genel mahkemelerin yetki bölüşümü içinde asıl yetkili olan mahkeme asliye ceza mahkemesidir. Bu nedenle kanunlarda bu mahkemenin yetki alanı çizilmemiştir. Sulh ve Ağır Ceza Mahkemelerinin yetkisi dışında kalan konularda, Asliye Mahkemesi yetkilidir. Bu nedenle, bu mahkemenin yet-

²⁰ Yurtcan, age s. 165.

²¹ Yurtcan, age 164.

kisini bir torba yetki biçiminde belirtmek uygun olur. Öteki iki mahkemeye ait olmayan işler, bu mahkemeye ait olacaktır.

B. Çocuk Mahkemelerinde Görev Kuralları

ÇHDS'nin 1. maddesinde, iç hukukta daha erken reşit kılınma hükümleri saklı kalmak üzere, 18 yaşından küçük olanlar çocuk sayılmaktadır. Yine sözleşmenin 40. maddesinde, suç ayırımı yapılmaksızın on sekiz yaşından küçük olup da suç işleyen çocuklar için özel yargılama kural ve kurumları taraf devletlerden beklenmektedir.

Çocuk mahkemesinin görevleri aşağıdaki şekilde sıralanabilir;

- a. Suçu işlediği zaman 18 yaşını bitirmemiş çocukları yargılamak.
- b. Fiili kanunla ihtilafli kabul edilen ancak ceza sorumluluğu bulunmayan çocuklar hakkında tedbir uygulamak.
- c. Korunmaya muhtaç çocuklar hakkında önlem uygulamak. (ÇMK, mad. 14)
- d. Ana babasına karşı vahim itaatsizlikte bulunan çocuklara önlem uygulamak. (ÇMK, mad. 14)
- e. Verilmiş bulunan karar ve hükümlerin yerine getirilip getirilmediğini denetlemek. (ÇMK, mad. 35)
- f. Kanunla verilen diğer görevleri yapmak: (ÇMK, mad. 6/2) Örneğin, ÇMK'nin 17. maddesi gereğince, tedbirin değiştirilmesi veya kaldırılması konusunda karar vermek.

1. Kanunla İhtilafa Düşen Çocuklar Bakımından

a. Genel Olarak

Çocuk mahkemeleri, esas itibarıyla kanunda gösterilen yaş sınırını doldurmuş bulunan (Türkiye bakımından suç tarihinde 18 yaşını)²² kanunla ihtilafa düşen çocukları yargılamak ve bunlar hakkında gerekli tedbir ve cezalara hükmetmekle görevlidir.²³

Görüldüğü üzere, özel mahkeme olarak gruplandırılan çocuk mahkemeleri bakımından, görev kuralları açısından yukarıda üzerinde durulan

²² 30.7.2003 tarihli ve 4963 sayılı Kanunla ÇMK'nin 6. maddesinde yapılan değişiklikle çocuk mahkemelerinin görevi suç tarihinde 15-18 yaş grubunda bulunan çocukları da kapsayacak şekilde genişletilmiştir.

²³ Dönmezer-Erman, C. 2, s. 883.

ve genel ceza mahkemelerimiz bakımından kabul edilen “karma ölçüt” kabul edilmediği gibi, diğer “niteliksel ölçüt” veya “niceliksel ölçüt” de kabul edilmemiştir. Bunun yerine “yaş” ölçüt olarak alınmıştır.

Buna göre, işledikleri suç veya bu suç için öngörülen ceza ne olursa olsun, suç tarihinde on sekiz yaşından küçük bulunanların yargılanmasında görevli mahkeme, çocuk mahkemeleridir.

Suç teşkil eden fiil nedeniyle Çocuk Mahkemelerinde yargılamanın yürütülmesi için, suçun çocuk mahkemesi kurulan ilde veya ile bağlı olan ilçelerin sınırları içinde işlenmesi gereklidir. İlçede kurulan Çocuk Mahkemeleri bakımından, mahkemenin yargı çevresi Adalet Bakanlığı'nın teklifi üzerine Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu tarafından belirleneceğinden, tespit edilen bu yargı sınırlarına bakmak gereklidir.²⁴

Suç yerini yargı çevresine alacak şekilde henüz Çocuk Mahkemesi kurulmamışsa, ÇMK'nin 2. maddesine göre, fiilin yargılanmasıyla genel ceza mahkemeleri görevlidir. Bu mahkemeler, kamu davasına kendi sıfatlarıyla bakacaklardır. Genel ceza mahkemelerinin, Çocuk Mahkemesi sıfatıyla davaya bakmaları söz konusu değildir. Ancak genel mahkemeler, ÇMK'nin özel yargılama hükümlerini uygulayacaklardır.²⁵

4963 sayılı Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun'la ÇMK'nin 6. maddesinin son fıkrasında yer alan istisna görev kuralları kaldırıldığından, suç tarihinde on sekiz yaşından küçük bulunan çocuklar tarafından işlenen bütün suçların yargılmasında görevli mahkeme, Çocuk Mahkemeleridir.²⁶

Bunun dışında, Çocuk Mahkemeleri, beden, ruh ve ahlak gelişmeleri veya şahsi güvenlikleri tehlikede olan yahut ebeveynine karşı vahim bir şekilde itaatsizlikte bulunan çocuklar hakkında da tedbir uygulamakla

²⁴ Y 2. CD 21.6.1999 T. 2952/8979 sayılı kararı, “1984 doğumlu olup suç tarihinde 15 yaşını ikmal etmeyen sanık hakkındaki yargılamanın 2253 sayılı Kanun'un 6. ve 9. maddeleri gereğince Trabzon Çocuk Mahkemesi'nde yapılması, bu itibarla görevsizlik kararı verilmesi gerektiği gözetilmeden yargılamaya devamla yazılı şekilde hüküm tesisi bozmayı gerektirmiştir.”

²⁵ Yokus, Sevik, s. 241.

²⁶ “5036 sayılı Kanun'un genel gerekçesinde 4963 sayılı Kanun'la ÇMK'de yapılan değişiklikle Devlet Güvenlik Mahkemelerinin çocuklar bakımından görevinin kaldırıldığı şu şekilde ifade edilmektedir: “Bilindiği üzere, 30.7.2003 tarihli ve 4963 sayılı Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'la 7.11.1979 tarihli ve 2253 sayılı Çocuk Mahkemelerinin Kuruluşu, Görev ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'un 6. maddesinin birinci fıkrasında yapılan değişiklikle, Çocuk Mahkemelerinin görevi suç tarihinde on beş yaşını bitirmiş olup on sekiz yaşını doldurmamış bulunanları da kapsayacak şekilde genişletilmiş, yine 4963 sayılı Kanun'la 2253 sayılı Kanun'un 6. maddesinin son fıkrası yürürlükten kaldırılarak suç tarihinde on sekiz yaşından küçük bulunan çocukların Devlet Güvenlik Mahkemelerinde değil, Çocuk Mahkemelerinde yargılanması yolu açılmıştır.”

görevlidirler (ÇMK, mad. 14). Bu konuyla ilgili olarak aşağıda ayrı başlık altında durulacaktır.²⁷

b. Bağlantılı Davalar

ÇMK'nin 9. maddesinde, küçüklerin büyüklerle beraber suç işlemleri halinde, hazırlık soruşturması sonunda²⁸ evrakın ayrılacağı ve bu halde Çocuk Mahkemelerinin küçükler hakkında gerekli tedbirleri uygulamakla beraber, lüzum gördüğü takdirde küçükler hakkındaki yargılamayı genel mahkemedeki davanın sonucuna kadar bekletebileceği öngörülmüştür. Zorunluluk nedeniyle davaların birlikte görülmesi gerektiğinde, genel mahkemeler, yargılamanın her safhasında Çocuk Mahkemelerinin uygun bulması şartıyla, davaların birleştirilmesine karar verebilecektir. Bu durumda, birleştirilen davalar Çocuk Mahkemesi'nde değil, genel mahkemelerde görülecektir.

Büyüklerin davalarıyla bağlantısı bulunan küçüklerin, Çocuk Mahkemelerinde görülen davalarının bu şekilde birleştirilmesi, görev ve yetki bakımından temel kuralları, ölçütlere istisna oluşturmaktadır.

4963 sayılı Kanun'la ÇMK'nin 6. maddesinde yapılan değişiklikten sonra, Çocuk Mahkemelerinin bulunduğu yerlerde on sekiz yaşından küçüklerle ilgili olarak diğer genel ceza mahkemeleriyle özel ceza mahkemelerinde bulunan davalar hakkında verilecek görevsizlik kararıyla dosyaların Çocuk Mahkemesi'ne gönderilmesi gereklidir.

Konuyla İlgili Yargı Kararları

- 4963 sayılı Kanun'la yapılan değişiklikle, 15-18 yaş grubunda bulunan çocuklar bakımından, Çocuk Mahkemelerinin bulunduğu yerlerde ceza genel mahkemelerinde yargılanan çocukların yargılanmasında, ceza genel mahkemelerinin değil, Çocuk Mahkemelerinin görevli bulunduğu.

Hırsızlığa kalkışma suçundan sanığın yargılanması sırasında; Diyarbakır Çocuk Mahkemesi'yle, Diyarbakır 1. Asliye Ceza Mahkemesi arasında oluşan olumsuz görev uyuşmazlığının giderilmesi ve yargı yerinin belirlenmesi istemiyle gönderilen dosya incelendi.

İncelenen dosya içeriğine, sanığın üzerine atılan suçun niteliğine, iddia-namede olayın anlatılış biçimine, 4963 sayılı Yasa'nın 8. maddesi ile değişik

²⁷ Bkz. s. 7 vd.

²⁸ Belirtmek gerekir ki; Yakalama Yönetmeliği'nin 18. maddesine göre, bu ayırma işlemi hazırlık soruşturmasının başında yapılacaktır.

2253 sayılı Yasa'nın 6/1 mad. ve Diyarbakır 1. Asliye Ceza Mahkemesi kararındaki gerekçeye göre, yerinde görülme-yen Diyarbakır Çocuk Mahkemesi'nin 2003/644 esas sayılı Görevsizlik kararının kaldırılmasına.²⁹

- 2253 sayılı Kanun'un 9. maddesi gereğince, zorunluluk olmadıkça davaların birlikte görülmesi gerektiği.

Aynı olayın diğer sanığı olup, yaşı gereği İzmir Çocuk Mahkemesi'nin 1999/615 esas sayılı dosyasında yargılaması devam eden ... yaşının tespiti cihetine gidildiği, getirilen duruşma tutanak suretlerinden anlaşıldığından, bu sanığın suç tarihinde 15 yaşını bitirmiş olduğunun tespiti halinde davalarının ayrı mahkemelerde görülme nedeni ortadan kalkacağından, suçun müşterek failleri olan sanıklar hakkındaki delillerin birlikte değerlendirilmesi zarureti de göz önüne alınıp, 2253 sayılı Yasa'nın 9/son maddesi hükmü doğrultusunda işlem yapılarak sonuca varılması gerekirken, noksan soruşturma ile yazılı şekilde karara varılması.³⁰

- Suç tarihinde 15 yaşını bitirmeyen çocukların yargılamasının Çocuk Mahkemelerinde yürütüleceği, Çocuk Mahkemesi'nin varlığı durumunda görevsizlik kararı verilmesi gerektiği.

1984 doğumlu olup suç tarihinde 15 yaşını ikmal etmeyen sanık hakkındaki yargılamanın 2253 sayılı Kanun'un 6. ve 9. maddeleri gereğince, Trabzon Çocuk Mahkemesi'nde yapılması, bu itibarla görevsizlik kararı verilmesi gerektiği gözetilmeden yargılamaya devamla yazılı şekilde hüküm tesisi bozmayı gerektirmiştir.³¹

- Ceza yargılamasında yaş düzeltme işlemi, davaya bakmakla görevli sayılan mahkemece yapılmalıdır.

İncelenen dosya içeriğine, sanığın üzerine atılan suçun niteliğine, iddia-namede olayın anlatılış biçimine göre, sanığın suç tarihi olan Ekim 1992 tarihinde kayden 15 yaşını bitirmediği görülmekte ise de İzmir Devlet Hastanesi Sağlık Kurulu'nun rapor içeriğine göre, halen 21 yaşında, suç tarihinde ise 15 yaşından çok büyük olduğunun anlaşılması, yaş düzeltme işleminin davaya bakmakla görevli sayılan mahkemece yapılması gerekmesine; İzmir Çocuk Mahkemesi kararındaki gerekçeye göre yerinde görülme-yen İzmir Asliye Ceza Mahkemesi'nin görevsizlik kararının kaldırılmasına.³²

²⁹ Y. 5. CD, 31.10.2003 gün, E. 2003/7271, K.2003/5612, yine benzer mahiyette Y. 5. CD, 6.11.2003 gün, E. 2003/7328, K. 2003/5963 sayılı karar.

³⁰ Y. 5. CD, E. 2000/1672, K. 2000/1101.

³¹ Y. 2. CD, 21.6.1999 T.2952/8979.

³² Y. 10. CD, 7.9.1995 tarihli ve 7869/7346.

- Çocuk Mahkemesi'nin bulunmadığı yerlerde korunmaya muhtaç çocuklar hakkında korunma kararı alma konusunda görevli mahkeme, Asliye Hukuk Mahkemesi'dir.

Korunmaya muhtaç çocuklarla ilgili, 6972 sayılı Yasa yürürlükten kalkmıştır. 2828 sayılı Yasa'nın 22/1 madde ve fıkrası bu konuda Asliye Hukuk Mahkemesi'ni görevli olarak belirtmiştir. Zira, anılan maddede sözü geçen mahkeme sözcüğü, asıl mahkeme olarak "Asliye Hukuk" Mahkemesini amaçlamaktadır. 27.5.1983 gününden itibaren, Çocuk Mahkemesi olmayan yerlerde, korunmaya ilişkin konularda Asliye Hukuk Mahkemesi görevlidir (2828 s.h yasa mad. 39).³³

- Çocuk Mahkemesi'nin bulunmadığı yerlerde, suçu yargılamakla görevli mahkeme tarafından ve kendi adıyla yargılama yapılması.

İlçede henüz Çocuk Mahkemesi bulunmadığı halde, davanın... Çocuk Mahkemesi adı altında görülüp sonuçlandırılması bozmayı gerektirmiştir.³⁴

2. Özel Hukuka İlişkin Görevleri Bakımından

ÇMK'ye göre, Çocuk Mahkemelerinin cezai görevlerinin yanında, korunmaya muhtaç küçükler hakkında tedbir kararı almak ve diğer kanunlarda göre küçükler hakkında korunma tedbirlerini almak gibi hukuki görevleri de bulunmaktadır.

a. Korunmaya Muhtaç Çocuklar Bakımından

ÇMK'nin 14. maddesinin birinci fıkrası gereğince, veli, vasi, bakmakla mükellef olan kimse veya Cumhuriyet Savcısı'nın talebi üzerine, beden, ruh ve ahlak gelişmeleri veya şahsi güvenlikleri tehlikede olan yahut ebeveynine karşı vahim bir itaatsizlikte bulunan korunmaya muhtaç küçükler hakkında, Çocuk Mahkemeleri tarafından ÇMK'nin 10. maddesinde belirtilen tedbirlerden biri uygulanacaktır.

Maddeye göre, bu tedbir kararını verme görevi Çocuk Mahkemesi'ne aittir. Yetkili mahkeme ise, çocuğun bulunduğu yerdeki Çocuk Mahkemesi'dir.

24.5.1983 tarihli ve 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu'nun 3. maddesinin birinci fıkrasının "b" bendinde de

³³ Y. 2. HD, 8.7.1993 gün, E. 1993/5013, K. 1993/6081.

³⁴ Y. 6. CD, 28.4.1985 gün, E. 638, K. 3235.

korunmaya muhtaç çocuklar;³⁵ beden, ruh ve ahlak gelişimleri veya şahsi güvenlikleri tehlikede olup;³⁶

1. Ana veya babasız, ana ve babasız,
2. Ana veya babası veya her ikisi de belli olmayan,
3. Ana ve babası veya her ikisi tarafından terk edilen,

4. Ana veya babası tarafından ihmal edilip; fuhuş, dilencilik, alkollü içkileri veya uyuşturucu maddeleri kullanma gibi her türlü sosyal tehlikelere ve kötü alışkanlıklara karşı savunmasız bırakılan ve başıboşluğa sürüklenen çocuklar olarak tanımlanmaktadır.

Korunmaya muhtaç çocuklar³⁷ hakkında alınacak korunma kararında görevli mahkeme ise, 2828 sayılı Kanun'un 22. maddesinde belirtilmiştir. Buna göre, korunmaya muhtaç çocukların reşit oluncaya kadar bu Kanun hükümlerine göre, Kurumca kurulan sosyal hizmet kuruluşlarında bakılıp yetiştirilmeleri ve bir meslek sahibi edilmeleri hususundaki gerekli tedbir kararı yetkili ve görevli mahkemece alınır. Bu karar için gerekli belgeler Kurumca düzenlenir ve ilgili mahkemeye gönderilir.

Hukuk mahkemelerinin görev kurallarını düzenleyen HUMK'nin 8. maddesinde, Sulh Hukuk Mahkemelerinin görevleri tahdidi olarak sayılmış olup, 2828 sayılı Kanun'un 22. maddesinde belirtilen korunma kararının alınması, Sulh Hukuk Mahkemelerinin görevleri arasında belirtilmemiştir. Bu nedenle, bu görev on beş-on sekiz yaş grubunda bulunan çocuklar bakımından, Asliye Hukuk Mahkemeleri tarafından yerine getirilecektir.

On beş yaşından küçük bulunan çocuklar bakımından, ÇMK'nin 14. maddesinin ikinci fıkrası gereğince, görevli mahkemeler Çocuk Mahkemeleridir. Çocuk Mahkemelerinin bulunmadığı yerlerde ise bu görev, yine Asliye Hukuk Mahkemeleri tarafından yerine getirilecektir. Uygulamada, korunma kararının, gerek istem tarihinde ve gerekse korunma kararı tarihinde, hakkında korunma kararı verilen çocukların yaşlarının on beş yaşından büyük olmasına rağmen, çocuk mahkemeleri tarafından verildiği de görülmektedir.³⁸

³⁵ Geniş bilgi için bkz. Yokuş Sevik, Handan, *Uluslararası Sözleşmelerdeki İlkeler Açısından Çocuk Suçluluğu ile Mücadelede Kurumsal Yaklaşım*, s. 65 vd.

³⁶ Geniş bili için bkz. Serozan, Rona, *Çocuk Hukuku*, s. 232.

³⁷ Geniz bilgi için bkz. Usta Sayita, Sevgi, *Türk Hukukunda Çocuğun Koruyucu Aile Yanına Yerleştirilmesi*, s. 41 vd.

³⁸ Ankara 2. Çocuk Mahkemesi, 31.12.2003 tarihli ve Değişik İş No. 2003/132 sayılı Karar. Ancak belirtmek gerekir ki bu karar, 4963 sayılı Kanun'la ÇMK'nin görev hükümlerine düzenleyen 6. maddesinde yapılan değişiklikten sonra verilmiştir. Uygulamada, konuyla ilgili olarak, ilk derece mahkemeleri tarafından farklı uygulamalar yapıldığı görülmektedir.

Ancak, konuyla ilgili olarak Aile Mahkemelerinin görev alanını düzenleyen AMK'nin 4. ve 6. maddeleri hükümlerinin de göz önünde bulundurulması gereklidir.

AMK'nin yürürlüğe girmesinden sonra 2828 sayılı Kanun gereğince alınan koruma kararlarının, Çocuk Mahkemeleri tarafından alındığı görülmektedir.³⁹

b. Diğer Kanunlara Göre, Küçükler Hakkında Uygulanacak Koruma Tedbirleri

ÇMK'nin 14. maddesinin ikinci fıkrası gereğince, diğer kanunlara göre de küçükler hakkında koruma tedbiri alınması, Çocuk Mahkemelerinin görevidir. Bunlara örnek olarak, 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu'nun 346., 347., 348., 377. ve 419. maddelerinde öngörülen koruma kararları gösterilebilir.^{40,41}

Gerçekten, Türk Medeni Kanunu'nun 346. maddesine göre, çocuğun menfaati ve gelişmesi tehlikeye düştüğü takdirde, ana ve baba duruma çare bulamaz veya buna güçleri yetmezse hâkim, çocuğun korunması için uygun önlemleri alacaktır. Kanun'un 347. maddesine göre; çocuğun bedensel ve zihinsel gelişmesi tehlikede bulunur veya çocuk manen terk edilmiş halde kalırsa, hâkim, çocuğu ana ve babadan alarak bir aile yanına veya bir kuruma yerleştirebilir. Yine Kanun'un 348. maddesine göre, öngörülen koşullar gerçekleştiğinde, hâkim, velayetin kaldırılmasına karar verebilecektir. Kanun'un 419. maddesinde ise, vasi atanmasına ilişkin hükümlere yer verilmiştir.

Konuyla ilgili olarak, AMK'nin ilgili hükümlerine de değinmekte yarar görüyoruz. Aile Mahkemeleri'nin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanun'un "*koruyucu, eğitici ve sosyal önlemler*" kenar başlıklı 6. maddesinde; "*Aile Mahkemesi, diğer kanunlardaki hükümler saklı kalmak üzere görev alanına giren konularda;*

2. Küçükler hakkında;

b. Bedensel ve zihinsel gelişmesi tehlikede bulunan veya manen terk edilmiş halde kalan küçüğü, ana ve babadan alarak bir aile yanına veya resmi ya da özel

³⁹ Bu yönde ilk derece mahkemeleri kararları için bkz. Ankara 2. Çocuk Mahkemesi'nin 23.9.2003 tarihli ve Değişik iş no: 2003/91 sayılı kararı ile 11.9.2003 tarihli ve Değişik İş No: 2003/88 sayılı kararları.

⁴⁰ Artuk, Emin, *Çocuk Mahkemeleri Sistemi*, s. 117.

⁴¹ Geniş bilgi için bkz. İnan, Ali Naim, "*Çocuk Hukuku Bakımından Korunma Kararı, Koruma ve Emniyet Tedbiri Kavramları*", s. 1 vd.

sağlık kurumuna veya eğitimi güç çocuklara mahsus kuruma yerleştirmeye karar verebilir.” hükmüne yer verilmiştir.

Maddede belirtilen koruma kararlarının, Aile Mahkemelerinin görev alanına giren konularla sınırlı olduğu belirtilmektedir. Mahkemenin görev alanını düzenleyen AMK'nin 4. maddesine göre, Aile Mahkemeleri 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu'nun İkinci Kitabı ile 4722 sayılı Türk Medeni Kanunu'nun Yürürlüğü ve Uygulama Şekli Hakkında Kanun'a göre, aile hukukundan doğan dava ve işleri görmekle görevlidirler.⁴²

TMK'nin İkinci Kitabı 118. ile 494. maddelerinde yer alan konulardan oluşmaktadır. Korunmaya muhtaç çocuklar hakkında alınacak koruma kararlarıyla ilgili olarak da TMK'nın 346 ve 347. maddelerinde hüküm bulunmakta olup, her iki madde de aile mahkemelerinin görev maddesi kapsamında kalmaktadır.

AMK'nin 6. maddesinin birinci fıkrasında saklı tutulan “diğer kanunlardaki hükümler”, ibaresi ile maddenin “2” numaralı bendinin “b” alt bendi hükmü, uygulama bakımından henüz netleşmiş değildir.

Yukarıda da açıklandığı gibi, 2828 sayılı Kanun gereğince alınacak korunma kararlarında da görevli mahkeme, Çocuk Mahkemeleridir.⁴³

II. YETKİ

A. Genel Olarak

1. Kavram

Yetki kavramı,⁴⁴ yargıcın yetkisinin yer esasına göre bölüşülmesini açıklar. Yetki, görev ya da ulusal yetki açısından aynı durumda olan hâkimler arasında, yetkinin “yer” göz önünde tutularak bölüşülmesidir.⁴⁵ Yetki, asıl ceza muhakemesinde yargılama yetkisinin olay mahkemeleri arasında belli bir yer ölçüsüne göre bölüşülmesinde her mahkemeye düşen yetki hissesi olarak da kabul edilmektedir.⁴⁶

⁴² Geniş bilgi için bkz. Ural, Sezai-Karagülmez, Ali, *Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usulleri Kanunu*, s. 32 vd.

⁴³ Bu yönde ilk derece mahkemeleri kararları için bkz. Ankara 2. Çocuk Mahkemesi'nin 23.9.2003 tarihli ve Değişik iş no: 2003/91 sayılı Kararı ile 11.9.2003 tarihli ve Değişik İş No: 2003/88 sayılı Kararları.

⁴⁴ Kunter-Yenisey, “Yerel yetki” ifadesini kullanmaktadır. s. 315.

⁴⁵ Yurtcan, *age*, s. 287.

⁴⁶ Kunter-Yenisey, s. 315.

Hâkimler arasındaki iş bölümü sadece madde bakımından değil, yer bakımından da sağlanmış, hangi hâkimin neredeki işe bakacağı, kanunlarda gösterilmiştir. İşte, hangi hâkimin, neredeki işe bakacağını gösteren yetki kurallarına yer bakımından yetki kuralları denir.⁴⁷

Yetki ayrımının temel amacı, pratik ihtiyaçların karşılanmasıdır. Yetki bölüşülmesi, maslahata uygunluğa dayanır.⁴⁸

Bazı ilkeler göz önünde tutularak, yerel yetki ayrımları yapılabilir. Sözgelimi, suçun işlendiği yerdeki hâkim yetkili sayılabileceği gibi, sanığın yakalandığı yerdeki hâkime de yetki verilebilir. Aslında, yerel yetkide hâkimler arasında bir astlık üstlük söz konusu olmadığı için, bir davaya bir yargıcın ya da bir başkasının bakması arasında fark yoktur. Ancak, yargılamanın amaçlarına daha kolay, daha çabuk ve daha ucuz ulaşma ilkeleri bir yandan ve pratik ihtiyaçlar, öte yandan yerel yetki ayrımlarına yer vermeyi gerekli kılmış ve kanunlara bu yönde kurallar konulmuştur. Zaten bu ayırım, doğal hâkimi belirtmek için yapılmamaktadır.⁴⁹

Sanık, yetki itirazında bulunmayarak davanın yetkisiz mahkemede görülmesini kabul edebilir.

Yetkide pratik ihtiyaçların esas alınmasının sonucu olarak, örneğin, yetkisizlik itirazlarının zamanla sınırlandırılması kabul edilir. Bu da gösteriyor ki, yetkide kamu düzenini ilgilendiren bir durum yoktur. Bu bakımdan da görevi belirlemedeki ilkelerin dışında değişik ilke ve yasa kurallarının kabulünde bir sakınca söz konusu değildir.⁵⁰

Mahkemelerin yargı çevresi, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Kanun'unun 4. maddesinin verdiği yetkiye dayanılarak, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu tarafından belirlenecektir.

2. Yerel Yetkide Sistemler

a. Tek Yere Yetki Verme

Bu sistemde, kanunda yerel yetki kuralı konulurken, belirli bir esas kabul edilip (suçun işlendiği yer, sanığın yakalandığı yer ya da sanığın ikametgâhı gibi) bu yer yetkili kılınır. Kanunlar bu yolu tuttuklarında, yargılamayı en iyi biçimde gerçekleştirme için çoğu kez bazı yedek ölçütler de kabul ederek, işlenen suçların cezasız kalmasının önüne geçmek isterler.

⁴⁷ Öztürk, *age*, s. 157.

⁴⁸ Kunter-Yenisey, s. 317.

⁴⁹ Kunter-Yenisey, s. 315.

⁵⁰ Yurtcan, *age*, s. 288.

Hukukta, eski kanun birden çok yere yetki verirken, yeni kanunun tek yere yetki verme yolunu tercih ettiği görülmektedir.⁵¹

b. Birden Çok Yere Yetki Verme

Bu sistemde de birden çok yer yetkili kılınırken, yukarıda sayılan esaslardan hareket edilir. Ancak, bu sistemde bu esaslardan, örneğin yakalama yeri ya da suç yeri esası birlikte ana ölçüt kabul edilir. Öncelik bakımından, bunlar arasında fark yaratılmaz. Kovuşturmanın her iki yerde de başlaması mümkündür. Bu sistemin kabul edilmesi halinde, yedek ölçütler koyma, ikinci planda kalır.

3. Hukukumuzda Durum

a. Türkiye’de İşlenen Suçlar Bakımından

Temel Ölçüt

Yasa, yetki konusunda suçun işlendiği yeri esas yetkili olarak kabul etmiştir. (CMUK, mad. 8/1) Bu bakımdan, Türkiye’de işlenen suçlarda, suç nerede işlenmişse, oradaki hâkim yetkili olacaktır. Suçun işlendiği yer bilindiğinde, yedek ölçütlere gitmeye de gerek kalmayacaktır. Bu kabul ile, davanın daha çabuk ve daha ucuz sonuçlanacağı kabul edilmiştir. Çünkü, deliller suç yerinde ve çevresinde olacağından toplanması daha kolay olacak, tanıkların dinlenmesi, olay yerinde keşif icrası, bilirkişi incelemesi yaptırılmasında büyük kolaylıklar sağlanacaktır.

Kanun, bu maddede yetkiyi suçun işlendiği yere verirken, suçun nerede işlenmiş olduğu konusunda bir açıklık taşımamaktadır. Bu nedenle, suçların işlenmesindeki değişik durumlar göz önünde bulundurulduğunda, kanunun açık olmayan bu kuralının öğretisi ve uygulama tarafından tamamlanması zorunluluğu ortaya çıkmaktadır.

Ani suçlarda, yani hareketin gerçekleştirilmesi ile suç sonucunun da kendiliğinden doğması halinde, bir başka deyişle, neticesi harekete bitişik olan suçlar bakımından bu konuda bir sorun çıkmayacaktır. Hareket ve sonuç aynı yerde gerçekleşmiş olacağından, suçun işlendiği yer kesinlikle belirlenebilecek ve CMUK’un 8. maddesinde yer alan bu kural, sorunu çözecektir.⁵²

⁵¹ Kunter-Yenisey, s. 317; Yurtcan, s. 77.

⁵² Yurtcan, s. 79.

Neticesi hareketten ayrılabilen suçlarda, CMUK'un 8. maddesinde öngörülen temel ilkenin sorunu tam olarak çözmediği görülmektedir. Suç, böyle bir durumda hareketin yapıldığı yerde mi, yoksa sonucun gerçekleştiği yerde mi işlenmiş sayılacaktır? Maddede, suçun işlendiği yerden söz edilmekle yetinilmiştir. Bu nedenle, hareketin yapıldığı yerde de suç işlenmiş sayılabilir, sonucun gerçekleştiği yerde de işlenmiş sayılabilir. Hatta her ikisini birlikte kabul ederek, bunların tümünü yetkili kılmak da mümkündür. Zaten, öğretide her üç görüşün de ileri sürüldüğü bir gerçektir.⁵³

Böyle bir durumda, bir kanun ihlalini oluşturan ve suç adını alan fiil, kanundaki sonucun ortaya çıkması ile gerçek niteliğini bulduğundan neticenin gerçekleştiği⁵⁴ yerde oluştuğunu ve bu nedenle de bu yer mahkemelerinin yetkili olduğunu kabul etmek gereklidir.⁵⁵

CMUK'un 8. maddesinin ikinci fıkrasında, teşebbüs derecesinde kalan suçlarda yetki, son icra hareketinin yapıldığı yere verilmektedir.

Müteselsil suçlarda ve mütemadi suçlarda ise teselsül ve temâdinin bittiği yerdeki hâkim yetkili sayılmıştır.

Yedek Ölçütler

Kanun, kural olarak tek yere yetki verme sistemini benimser ve suçun işlendiği yeri yetkili kılarken, yedek ölçütler de öngörmüştür. Bu yedek ilkelerin kabul edilmesinin amacı, ana ölçüt ve ilkenin uygulanmadığı durumlarda, yedek ilkeleri devreye sokarak kovuşturmaları yapmak ve suçları cezalandırmak düşüncesidir.⁵⁶

Suçun işlendiği yerin belli olmaması durumunda uygulanacak ölçütler, CMUK'un 9. maddesinde belirlenmiştir. Buna göre, suçun işlendiği yer belli değilse, sanığın yakalandığı yer ve yakalanmamışsa ikametgâhı mahkemesi yetkilidir. Sanık, Türkiye'de ikâmet etmiyorsa, sanığın Türkiye'de son sakin olduğu yer mahkemesi yetkili olacaktır. Eğer işe bu suretle dahi bakacak mahkeme tespit edilemiyorsa, muhakeme usulüne ait ilk işlemin yapıldığı yer mahkemesi yetkilidir.

Yedek ilkeler tam anlamıyla yedeklik niteliğine sahiptir. Suçun işlendiği yer bilindiğinde, bunlardan faydalanmak mümkün değildir. Suçun

⁵³ Yurtcan, s. 79.

⁵⁴ Kunter-Yenisey, s. 318.

⁵⁵ Yurtcan, s. 79; Bakıcı, s. 692.

⁵⁶ Yurtcan, s. 79.

işlendiği yer saptandığında, asla failin yakalandığı yerde yargılamanın yapılması mümkün değildir.⁵⁷

Sanığın Yakalandığı Yer

Suçun işlendiği yer belli değilse, sanık nerede yakalanmışsa, yakalandığı yerin hâkimi yetkili olacaktır. Sanık yakalandıktan sonra kaçsa dahi, yetki kuralında bir değişiklik olmayacaktır.⁵⁸ Yetkili mahkeme bir kere belirlenmiş olmakla, o yerde yargılamanın yapılması gerekir.

Kanunda tutuklamadan söz edilmemektedir. Bu nedenle, yakalama yeterli olup, sanığın tutuklanması aranmayacaktır. Ancak kanundaki yakalama sözü özgürlüğün sınırlandırılması olarak anlaşıldığında, tutuklama yeri de buraya girecektir.⁵⁹

Sanığın İkametgâhının Bulunduğu Yer

CMUK'un 9. maddesi gereğince, sanık yakalanmamışsa, ikametgâhı mahkemesi yetkili olur. İkametgâh, 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu'nun 19. maddesinde öngörülen ilkelere göre saptanacaktır. Buna göre, sanığın yerleşmek niyetiyle oturduğu yer, ikametgâh sayılacak ve sanık burada yargılanabilecektir. Sanığın yargılama sırasında ikametgâhını değiştirmesinin yerel yetkiye bir etkisi olmayacaktır.⁶⁰ Yargılama, ilk ikametgâh mahkemesinde sonuçlandırılır.

Sanığın Türkiye'de En Son Oturduğu Yer

Sanık, Türkiye'de ikamet etmiyorsa, onun Türkiye'de en son oturduğu yer yetkili sayılır. Burada, yetkinin en son oturma yerine verildiğini dikkat edilmelidir. Sanık, Türkiye'de oturduğu yerleri değiştirmiş olabileceğinden, en son yerin esas alınması kanuna uygun olur.⁶¹

İlk Yargılama İşleminin Yapıldığı Yer

Yukarıda belirtilen yedek ilkelerle yetki belirlenemiyorsa, sanık hakkında ilk yargılama işleminin yapıldığı yer yerel yetkiye sahip olacaktır. (ÇMK, mad. 9/son)

⁵⁷ Yurtcan, s. 79.

⁵⁸ Yurtcan, s. 79; Bakıcı, s. 691.

⁵⁹ Kunter-Yenisey, s. 319; Yurtcan, s. 80.

⁶⁰ Bakıcı, s. 692.

⁶¹ Yurtcan, s. 80.

Belirtmek gerekir ki, bu ölçütler, suçun işlendiği yer ölçütüne oranla yedekli niteliğine sahiptir. Fakat bunların kendi içinde de bir yedeklik derecesine sahip oldukları bir gerçektir. Bu bakımdan, sanık yakalanmışsa, yakalama yeri yedek yetkiyi kazanmış olur. Yakalama yeri bilindiğinde, bir sonraki yedek ölçüt olan ikametgâh mahkemesine yetki vermek söz konusu olmayacaktır. Temel ilke dışında kalan yedek ilkeler yedek olup, sıra halinde birbirini takip etmektedir. Önde gelen ilke ile yetkili mahkeme belirlenebiliyorsa, artık sonraki kural uygulanmayacaktır.

İstisnaen Yetkili Olma Durumları

Davanın Nakli

CMUK'un 14. maddesinde düzenlenen davanın nakli, "genel nakil", "kamu güvenliği nedeniyle nakil" ve "afet nedeniyle nakil" olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu üç nedenle, yargılama sırasında yargılama yetkisinin yer bakımından asıl yetkili olan mahkemeden alınarak yetkisiz başka bir mahkemeye verilmesi ve bu başka mahkemenin yetkili sayılmasına davanın (yargılamanın⁶²) nakli denmektedir.

İstinabe (Talimat Yazma)

Yer bakımından yetkili bir hâkim veya mahkemenin, başka yerdeki yer bakımından yetkisiz bir hâkim veya mahkemeye, belli bir işlemin yapılması hususundaki yetkisini devretmesine istinabe denilmektedir.

İstinabe suretiyle, ulusal makamlara yetki verilebildiği gibi, yabancı makamlara da yetki verilebilir.⁶³

Bağlantı

Birden çok uyuşmazlık bulunduğu takdirde veya bir uyuşmazlığın birden çok faili olduğunda, aradaki şahsi ve fiili irtibat nedeniyle davaların birleştirilmesi mümkündür.

Yer bakımından yetki kurallarına göre, her biri başka mahkemenin yer bakımından yetkisi içinde bulunan bağlantılı ceza davaları; bunlardan birine bakmaya yetkili mahkemelerden herhangi birinde birleştirilebilir. (ÇMK, mad. 12/2)

⁶² Yurtcan, s. 83.

⁶³ Kunter-Yenisey, s. 325.

Ancak, bağlantılı ceza davaları başka mahkemeler tarafından bakılmaya başlanılmış olursa, savcılığın taleplerine uygun olmak şartı ile, mahkemeler arasında sağlanacak uyuşma üzerine bu davaların hepsi veya bir kısmı, bu mahkemelerin birinde birleştirilebilir. (CMUK, mad. 12/2)

Mahkemeler arasında uyuşma sağlanmazsa, savcı veya sanık tarafından talep üzerine, müşterek yüksek görevli mahkeme birleştirmeye gerek olup olmadığına ve gerek varsa davaların hangi mahkemede birleştirileceğine karar verir. (CMUK, mad. 12/3)

Müşterek yüksek görevli mahkeme, birleştirilecek davaların aynı Ağır Ceza Mahkemesi yargı çevresi içinde bulunması halinde müşterek Ağır Ceza Mahkemesi'dir. Farklı Ağır Ceza Mahkemelerindeki davalar bakımından, birleştirme yetkisi Yargıtay 5. Ceza Dairesi'ne aittir. Yine Ağır Ceza Mahkemesi ile yargı çevresindeki diğer bir mahkeme arasında veya farklı Ağır Ceza Mahkemesi'ne tabi mahkemeler arasında doğan uyuşmazlıkların da müşterek yüksek görevli mahkemesi, Yargıtay 5. Ceza Dairesi'dir.

b. Yurt Dışında İşlenen Suçlar Bakımından

TCK'nin 4., 5., 6., 7. ve 8. maddelerinde düzenlenen suçlarda yetki, CMUK'un 9. maddesinde belirlenen, sanığın yakalandığı yer, yakalanmamışsa ikametgâhının bulunduğu yer, Türkiye'de ikametgâhı bulunmuyorsa son oturduğu yer, bu yer de belli değilse ilk yargılama işleminin yapıldığı yer mahkemesi yetkili olacaktır. (CMUK, mad. 10/1) Ancak, bununla birlikte Cumhuriyet Savcısı'nın veya sanığın istemi üzerine Yargıtay, suçun işlendiği yere daha yakın olan yer mahkemesinin yetkili olduğuna karar verebilir. (CMUK, mad. 10/2) Yabancı ülkede suç işlemiş olan sanık, Türkiye'de yakalanmamışsa, Türkiye'de ikametgâhı yoksa ve son oturduğu yer bilinmiyorsa, Adalet Bakanı'nın istemi ve Cumhuriyet Başsavcısı'nın istemiyle Yargıtay tarafından yetkili mahkeme saptanacaktır. (CMUK, mad. 10/3)

Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı bulunan ve diplomatik dokunulmazlıktan yararlanan kişilerin yurt dışında işlemiş buldukları kişisel suçlarda yetkili mahkeme Ankara mahkemeleridir. (CMUK, mad. 10/son)

c. Türk Deniz ve Hava Taşıtlarında ya da Bu Taşıtlarla İşlenen Suçlar Bakımından

CMUK'un 11. maddesi gereğince, açık denizlerde ya da yabancı ülkenin karasularında ya da limanlarında, Türk gemi ve uçaklarında veya bu tür nakil vasıtalarıyla işlenen suçlardan dolayı, o taşıtın Türkiye'de ilk uğradığı yerde veya taşıtın bağlama limanı mahkemeleri yetkilidir.

B. Çocuk Mahkemelerinde Yetki Kuralları

1. Kanunla İhtilafa Düşen Çocuklar Bakımından

Çocukların işledikleri suçlarda yetkili mahkemenin, suçun işlendiği yer ve sanığın yakalandığı yerden ziyade, küçüğün birlikte oturduğu ailesinin veya vasisinin ikametgâhı mahkemesinin olması gerektiği eğilimleri bulunmaktadır.

Bu eğilimlerin temelinde bulunan çocukların yargılanmasında suçtan ziyade, çocuğun kişiliğinin araştırılmasının esas alındığı sistemlerde, çocuğun kişiliği hakkında en iyi ve doğru bilgilerin yine en kısa sürede çocuğun ailesinin veya vasisinin ikametgâhından elde edileceği düşünceyle çocuklar hakkında yetki kurallarında farklı hükümler öngörülmüştür. Fransa, İsviçre ve Belçika çocuk mevzuatında mahkemenin yetkisinin bu kural çerçevesinde düzenlendiği görülmektedir.⁶⁴

Temel İlke

Kanunla ihtilaf halinde bulunan çocuklar bakımından ÇMK'de özel bir yetki kuralına –suç işleyen çocuklar hakkında uygulanacak tedbirlerde yetkili mahkemenin özel yetki kuralı dışında– yer verilmemiştir. Bu nedenle, ÇMK'nin 18. maddesi gereğince, yetki konusunda CMUK'un hükümleri kanunla ihtilafa düşen çocuklar hakkında da uygulanacaktır. CMUK'un 8. ve devamı maddelerinde yer alan bu hükümler üzerinde yukarıda ayrıntılı olarak durulduğundan,⁶⁵ burada tekrarı yapılmayacaktır.

Ancak belirtmek gerekir ki, CMUK'un yetki kuralları, Çocuk Mahkemeleri anlayışına aykırıdır. Bu yetki kuralları çocukların yargılanmasında terk edilen usul kuralları haline gelmiştir.⁶⁶

⁶⁴ Artuk, s. 120.

⁶⁵ Bkz., "II. Yetki" bölümüne.

⁶⁶ Onur, Esin, *Çocuk Mahkemeleri Yasasının Genel Değerlendirilmesi*, s. 16.

Kanaatimizce, ceza veya tedbir ayrımı yapılmaksızın, suçun işlendiği yer mahkemesiyle, çocuğun ailesinin veya birlikte yaşadığı kimselerin bulunduğu yerin Çocuk Mahkemesi'nin aynı derecede yetkili kılınması yerinde olacaktır.

İstisna

ÇMK'nin 8. maddesi gereğince, ÇMK'nin 10. maddesinde düzenlenen tedbirler, suçun işlendiği yerde bulunan yetkili Çocuk Mahkemesi'nce alınabileceği gibi, küçüğün menfaatleri bakımından, ailesinin veya birlikte yaşadığı kimselerin bulunduğu yerde bulunan yetkili Çocuk Mahkemesi tarafından da alınabilecektir.

Suç tarihinde on bir yaşından küçük bulunan çocuklar tarafından işlenen fiilin ÇMK'nin 11. maddesinin ikinci fıkrasında yer alan özellikleri taşıması durumunda, bu çocuklar hakkında ÇMK'nin 8. maddesinde belirtilen yetkili mahkemeler tarafından tedbir kararı alınacaktır.

Yine, suç tarihinde on beş-on sekiz yaş grubunda bulunup, işlediği suçu anlam ve sonuçlarını kavrayamadığı bilirkşi raporuyla tespit edilen çocuk hakkında da ÇMK'nin 10. maddesinde yer alan tedbirlerde biri uygulanabilecektir. Söz konusu tedbir kararını uygulamakla ÇMK'nin 8. maddesi gereğince yalnızca suç yeri Çocuk Mahkemesi değil, aynı zamanda çocuğun ailesinin veya birlikte yaşadığı kimselerin bulunduğu yerde bulunan Çocuk Mahkemesi de yetkili olacaktır.

İllerdeki Çocuk Mahkemelerinin yargı çevresi kurulduğu ilin mülki yönden bağlı bulunduğu ilçelerin hudutları ile, ilçelerdeki Çocuk Mahkemelerinin yargı çevresi ise, Adalet Bakanlığı'nun teklifi üzerine Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'na belirlenir. (mad. 7)

Kanunla ihtilafa düşen 18 yaşını bitirmeyen çocuklar yönünden mahkemenin yetkisine ilişkin olarak kanunda istisna kural öngörölmüş değildir. Ancak Çocuk Mahkemelerinin görevine ilişkin olarak yetki yönünden de bu yaş diliminin incelenmesi gerekir:

a. Çocuk Mahkemesi'nin yetki sınırları içinde bulunan bir ilçenin mülki sınırları içinde suç işlenmişse, o yerin genel mahkemesine dava açılmayıp, Çocuk Mahkemesi'ne dava açılmak üzere fezleke ile dosya Çocuk Mahkemesi'nin bulunduğu İl Cumhuriyet Başsavcılığı'na gönderilmelidir. Yanlışlıkla o ilçedeki genel mahkemeye dava açılmışsa, mahkeme tarafından görevsizlik kararı verilmeli ve dosya yetkili Çocuk Mahkemesi'ne gönderilmelidir.

Örneğin, hazırlık soruşturması Çocuk Mahkemesi bulunan illerden olan Trabzon'un Akçaabat İlçesi'nde yapılıyorsa, hazırlık evrakı fezleke ile Trabzon Cumhuriyet Başsavcılığı'na gönderilir.

Burada Çocuk Mahkemelerinin yetki sınırları ile Ağır Ceza Mahkemesi'nin yetki sınırlarının farklı olabileceği unutulmamalıdır. İlçenin bağlı olduğu Ağır Ceza Mahkemesi ile bağlı olduğu Çocuk Mahkemesi farklı yerlerde olsa da 7. madde gereğince, bağlılık yine de söz konusu olduğundan ilçedeki Cumhuriyet Savcısı'nın Çocuk Mahkemesi'ne dava açılmak üzere yine de fezleke düzenleyebileceği kanısındayım.⁶⁷

b. Bağlı olduğu bir Çocuk Mahkemesi bulunmayan yerde hazırlık soruşturması yapılıyor; ancak suç yerinin bağlı olduğu bir Çocuk Mahkemesi varsa, görev kuralların bertaraf edilmemesi için hazırlık soruşturmasında verilecek yetkisizlik kararı ile dosya yetkili yere gönderilmeli ve böylece görev kuralları da bertaraf edilmemiş olmalıdır.

Örneğin, suç yeri Trabzon olduğu halde hazırlık soruşturması Ordu'da yapılmışsa, Ordu Cumhuriyet Savcılığı tarafından verilecek yetkisizlik kararıyla, dosya Trabzon Cumhuriyet Başsavcılığı'na gönderilmelidir.

Tedbirlerin değiştirilmesinde, ilke olarak, tedbire hükmeden mahkeme yetkilidir. Ancak, acele hallerde küçüğün bulunduğu yerin Çocuk Mahkemesi tarafından da geçici tedbir alınabilir. Ancak, bu takdirde, durum ilk tedbiri alan mahkemeye bildirilecektir.(ÇMK, mad. 17/son).

2. Korunmaya Muhtaç Çocuklar Bakımından

2828 sayılı Kanun'un 22. maddesinde korunmaya muhtaç çocuklar konusunda alınacak korunma kararında yetkili mahkeme doğrudan gösterilmemiş, bunun yerine genel yetki kurallarına atıf yapılmıştır.

ÇMK'nin 14. maddesi gereğince, korunma kararı küçüğün bulunduğu yerdeki yetkili Çocuk Mahkemesi'nce alınabilir (mad. 8).

Korunmaya muhtaç çocukların tespiti, inceleme, korunma kararlarının alınması ve kaldırılmasına ilişkin yönetmeliğin 13. maddesinde ise, korunmaya muhtaç çocukların korunma kararlarında çocuğun ailesinin ikamet ettiği mahal mahkemesinin yetkili olduğu hüküm altına alınmıştır. Görüldüğü üzere, kanunda yetkili mahkeme olarak küçüğün bulunduğu yer mahkemesi gösterilmişken, yönetmelikte, kanuna aykırı olarak, çocuğun ailesinin ikamet ettiği yer mahkemesi yetkili kılınmıştır.

⁶⁷ Geniş bilgi için bkz. Balo, s. 87 vd.

ÇMK'nin 14. maddesi gereğince, Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun'un 10. maddesinde belirtilen tedbirlerden biri uygulanacaktır. Kanun'un 8. maddesinde ise, 10. maddede belirtilen tedbirlerin alınmasında küçüğün menfaatleri bakımından ailesinin veya birlikte yaşadığı kimselerin bulunduğu yer mahkemesinin de yetkili olduğu hüküm altına alınmıştır.

Bu yetki kurallarının, korunmaya muhtaç çocuklar hakkında alınacak korunma kararlarında da uygulanması, çocuğun yararına olacaktır.

Suçun işlendiği yerin daha sonra yapılan düzenlemelerle idareten başka bir kazaya bağlanması, mahkemenin evvelce taayyün etmiş bulunan yetkisine etkili olmayacaktır.⁶⁸

III. SONUÇ

30.7.2003 tarihli ve 4963 sayılı Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun'la, ÇMK'nin 6. maddesinde yapılan değişiklikle, Çocuk Mahkemelerinin görev alanının on beş-on sekiz yaş grubunda bulunan çocukları da kapsayacak şekilde genişletilmesi, çocuk hukuku alanında olumlu bir adım olmuştur.

Tedbir uygulanacak çocuklar hakkında ÇMK'nin 8. maddesinde yer alan yetki kurallarının uygulanması, Çocuk Mahkemeleri sistemi bakımından ve çocuğun "yüksek yararı" bakımından yerinde hükümlerdir.

Ancak, bu hükümlerin, suç işleyen çocuklar hakkında uygulanma imkânının bulunmaması ve bu çocuklar hakkında CMUK'un yetkili mahkemeye ilişkin ilgili hükümlerinin uygulanması, Çocuk Mahkemeleri sisteminden beklenen amaç ile uyum göstermemektedir.

Bu nedenle, yetkili mahkeme bakımından, kanunla ihtilaf halinde bulunan çocuklar hakkında yetkili mahkeme; ceza veya tedbir ayrımı yapılmaksızın, suçun işlendiği yer mahkemesiyle, çocuğun ailesinin veya birlikte yaşadığı kimselerin bulunduğu yerin Çocuk Mahkemesi'nin aynı derecede yetkili kılınması yerinde olacaktır.

⁶⁸ Adalet Bakanlığı Ceza İşleri Genel Müdürlüğü'nün 31.7.1985 gün ve 48914 sayılı ve 23.10.1990 gün ve 389 sayılı mütalaası: "Suçun işlendiği yerin bilahare idareten başka bir kazaya bağlanmasının, mahkemenin evvelce taayyün etmiş bulunan yetkisine etkili olmayacağı, henüz dava açılmamış ise Cumhuriyet Savcılığı'nca yetkisizlik kararı verilmesi gereklidir."

KISALTMALAR

1. AMK: Aile Mahkemeleri'nin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usulleri Kanunu.
2. CMUK: Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu.
3. ÇHS: Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme.
4. ÇMK: 2253 sayılı Çocuk Mahkemelerinin Kuruluşu, Görev ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun.
5. TCK: Türk Ceza Kanunu.
6. TMK: Türk Medeni Kanunu.
7. YK: Ceza Kanununun Mevkii Mer'iyete Vaz'ına Mütaallik Kanun.
8. 2828 sayılı Kanun: Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu.
9. 2253 sayılı Kanun: Çocuk Mahkemelerinin Kuruluşu, Görev ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

1. Artuk, mad. Emin, Çocuk Mahkemeleri Sistemi, Yayımlanmamış Doktora Tezi.
2. Artuk, mad. Emin, "Küçüklerin Ceza Sorumluluğu ve Suçlu Çocukların Yargılanmasında Hâkim Olan İlkeler", *Ankara Barosu Hukuk Kurultayı-2000*.
3. Balo, Yusuf Solmaz, *Teori ve Uygulamada Çocuk Ceza Hukuku*, Adil Yayınevi, 2003.
4. Balo, Yusuf Solmaz, "Suç Mağduru ve Suçlu Çocuklar Açısından Çocuk Mahkemeleri", *Yeni Türkiye Dergisi, Adalet Özel Sayısı*, Ankara 1994.
5. Bakıcı, Sedat, *Olaydan Kesin Hükme Kadar Ceza Yargılaması ve Ceza Kanunu Genel Hükümler*, Adalet yay, Ankara 2000.
6. Dönmezer, Sulhi, *Suçlu Genç Erişkinlerin Sorumluluğu*, "Facultatis Decima Anniversaria", Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi yay. No: 44.
7. İnan, Ali Naim, ""Çocuk Haklarına Dair Sözleşme", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 44, s. 1-4.
8. İnan, Ali Naim, "Çocuk Hukuku Bakımından Koruma Kararı, Koruma ve Emniyet Tedbiri Kavramları", *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Prof. Dr. Şakir Berki'ye Armağan, C. 5, 1996, s. 1-2.
9. Kantar, B., *Ceza Muhakemeleri Usulü*, s. 1.; Kuru, *Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu Şerhi*, İstanbul 1957.
10. Karagülmez, Ali Ural-S. Sezai, *Açıklamalı Aile Mahkemeleri'nin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usulleri Kanunu*, Seçkin Yay., Ankara 2003.

11. Kunter, Nurullah, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 6. Bası, İstanbul 1976.
12. Kunter, Nurullah, "Cezai Mesuliyeti Olmayan Küçükler Hakkında Terbiye ve Islah Tedbirleri ve Tatbik ile Vazifeli Makam", *Adalet Dergisi*, C. 34, 1943.
13. Kunter, Nurullah, *Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku*, 8. Bası, İstanbul 1986.
14. Kunter, Nurullah-Yenisey, Feridun, *Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku*, 11. Bası, Beta Yay., İstanbul 2002.
15. Malkoç, İsmail, *Açıklamalı İçtihatlı Türk Ceza Kanunu*, Turhan Kitapevi, Ankara 1999.
16. Onur, Esin, *Çocuk Suçluluğu ve Çocuk Mahkemeleri Sempozyumu, 22-23 Haziran 1983*, Ankara 1983.
17. Öztürk, Bahri, *Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku*, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş 3. Bası, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Döner Sermaye İşletmesi Yay., No: 46.
18. Postacıoğlu, İlhan, *Medeni Usul Hukuku Dersleri*, 6. Bası, İstanbul 1975.
19. Seliçi, Harika-Akço, Seda, *Çocuk Mahkemelerinin Kuruluşu, Görev ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun*, İstanbul Barosu Çocuk Hakları Merkezi Yay., İstanbul 2001.
20. Serozan, Rona, *Çocuk Hukuku*, Beta Yay., İstanbul 2000.
21. Milletler Çocuklara Yardım Fonu, *Çocuk Ceza Adaleti Sistemi Dergisi*.
22. Usta Sayita, Sevgi, *Türk Hukukunda Çocuğun Koruyucu Aile Yanına Yerleştirilmesi*, Filiz Kitabevi, İstanbul 1996.
23. Yenisey, Feridun, *Uygulanan ve Olması Gereken Ceza Muhakemesi Hukuku Hazırlık Soruşturması ve Polis*, Üçüncü Bası, Beta Basım Yayım Dağıtım AŞ, İstanbul 1993.
24. Yokuş Sevik, Handan, *Uluslararası Sözleşmelerdeki İlkeler Açısından Çocuk Suçluluğu ile Mücadelede Kurumsal Yaklaşım*, Beta Yay., İstanbul 1998.
25. Yokuş Sevik, Handan, "Ceza Sorumluluğu ve Çocuk Yargılama Sistemi", *Ankara Barosu Hukuk Kurultayı* 2000.
26. Yurtcan, Erdener, *Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu Şerhi ve İlgili Mevzuat*, C. II, İstanbul 1988.
27. Yurtcan, Erdener, *Ceza Yargılaması Hukuku*, Beta Yay., 3. Bası, İstanbul 1987.